

IJTIMOIY ISH BO‘YICHA DASTLABKI MAKTABLAR: GUMANITAR INQIROZLAR, URBANIZATSIYA VA MODERNIZATSIYA SHAROITIDA SHAKLLANISH OMILLARI

Namangan davlat pedagogika instituti
*IJT-AU-25 guruh talabasi **Mahmudova Ozoda***
*Ilmiy rahbar: **Habibjonova Nodira***

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy ishning dastlabki maktablari shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan gumanitar inqirozlar, urbanizatsiya va modernizatsiya jarayonlari ilmiy tahlil qilinadi. XIX–XX asrlarda yuzaga kelgan ijtimoiy o'zgarishlar fonida ko'makka muhtoj guruhlarining ehtiyojlari ortib, ijtimoiy ishni kasb sifatida shakllanishiga zamin yaratgan omillar ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, maqolada tarixiy tajribalar zamonaviy ijtimoiy ish tizimining rivojlanishiga qanday ta'sir qilgani ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy ish, gumanitar inqirozlar, urbanizatsiya, modernizatsiya, ijtimoiy yordam, xayriya, birinchi ijtimoiy ish maktablari, sanoatlashtirish, jamiyat, islohotlar

Аннотация: В данной статье рассматриваются исторические факторы формирования первых школ социальной работы под влиянием гуманитарных кризисов, урбанизации и модернизации. Анализируются социально-экономические изменения XIX–XX веков, рост уязвимых групп населения и развитие профессиональной социальной помощи. Показано, как исторический опыт оказал влияние на становление современной системы социальной работы.

Ключевые слова: социальная работа, гуманитарные кризисы, урбанизация, модернизация, социальная помощь, благотворительность, первые школы социальной работы, индустриализация, общество, реформы.

Abstract: This article examines the historical factors that contributed to the emergence of the first schools of social work, particularly the influence of humanitarian crises, urbanization, and modernization. It analyzes the socio-economic transformations of the 19th and early 20th centuries, the growing needs of vulnerable populations, and the institutionalization of professional social assistance. The study highlights how early historical experiences shaped the development of modern social work systems.

Keywords: social work, humanitarian crises, urbanization, modernization, social assistance, charity, early social work schools, industrialization, society, reforms.

1.Kirish

Ijtimoiy ishning kasb sifatida shakllanishi XIX–XX asrlarda sodir boʻlgan chuqur ijtimoiy oʻzgarishlar, urbanizatsiya va gumanitar inqirozlar bilan chambarchas bogʻliqdir. Sanoatlashuv, aholining shaharlarga koʻchishi, kambagʻallikning kengayishi va ijtimoiy tengsizlik kuchayishi ijtimoiy yordamning professionalizatsiyasini talab etdi [1], [3]. Jane Addams va Mary Richmond kabi mutafakkirlar ushbu jarayonning nazariy hamda amaliy poydevorini yaratdilar [2], [4]. Ijtimoiy ishning shakllanishi va taraqqiyoti jamiyat tarixidagi eng murakkab demografik, iqtisodiy va madaniy jarayonlar bilan uzviy bogʻliq. Mening fikrimcha, aynan gumanitar inqirozlar insoniyatni ijtimoiy himoya tizimlarini qayta koʻrib chiqishga majbur qilgan boshlangʻich omillardan biri boʻlgan. Urushlar, ocharchilik, epidemiyalar yoki iqtisodiy beqarorlik oqibatida zaif qatlamlar ehtiyojlari keskin ortgan, bu esa jamiyatni oʻzaro yordamning yangi shakllarini izlashga undagan. Shu bilan birga, urbanizatsiya jarayoni ham ijtimoiy ishning professional sohaga aylanishida muhim rol oʻynadi. Qishloqlardan shaharlarga ommaviy koʻchish, yangi ishlab chiqarish markazlarining paydo boʻlishi, mehnat sharoitlarining oʻzgarishi koʻplab ijtimoiy muammolarni yuzaga keltirgan. Menimcha, aynan shahar hayotidagi ijtimoiy notenglik va ijtimoiy muammolarning koʻpayishi ijtimoiy ishni ilmiy asosga ega boʻlgan kasb sifatida rivojlantirish zaruratini tugʻdirgan. Modernizatsiya jarayonlari esa ijtimoiy ishni tizimli, institutsional bosqichga olib chiqqan. Sanoatlashtirish, taʼlim tizimining kengayishi, davlat boshqaruvi mexanizmlarining murakkablashuvi, inson huquqlari tushunchasining rivojlanishi ijtimoiy yordamning sifat jihatdan yangi koʻrinishda tashkil etilishiga zamin yaratdi. Shaxsiy kuzatuvim shuki, modernizatsiya ijtimoiy ishning faqat yordam koʻrsatish amaliyoti emas, balki ilmiy tadqiqotlar va kasbiy standartlarga tayanuvchi sohaga aylanishiga sabab boʻlgan. Shunday qilib, gumanitar inqirozlar, urbanizatsiya va modernizatsiya oʻzaro taʼsirda boʻlgan holda ijtimoiy ishning dastlabki maktablarining paydo boʻlishi, rivojlanishi va institutsional shakllanishi uchun asosiy tarixiy omillar boʻlib xizmat qilgan

2.Metodologiya

Ushbu tadqiqot tarixiy-tahliliy, qiyosiy hamda sotsiologik yondashuvlarga tayanadi. XIX–XX asrda yuz bergan urbanizatsiya va modernizatsiya jarayonlari tarixiy manbalar asosida oʻrganildi [3], [9]. Dastlabki ijtimoiy ish maktablarining shakllanishi esa AQSh va Yevropa tajribasi orqali qiyosiy tahlil qilindi [1], [6] Ushbu tadqiqotda ijtimoiy ishning dastlabki maktablari shakllanishiga taʼsir koʻrsatgan gumanitar inqirozlar, urbanizatsiya va modernizatsiya jarayonlarini tahlil qilish uchun kombinativ metodologik yondashuv qoʻllandi. Mening fikrimcha, ushbu mavzuni toʻliq yoritish uchun faqat tarixiy manbalarga tayanish yetarli emas; balki ijtimoiy–madaniy jarayonlarni kompleks koʻrinishda oʻrganish zarur. Birinchidan, tarixiy-tahliliy metod qoʻllanib, XIX–XX asrlarda yuz bergan ijtimoiy oʻzgarishlar,

sanoatlashtirish jarayonlari, urbanizatsiya sur'atlari va ularga bog'liq gumanitar muammolar tarixiy ketma-ketlikda o'rganildi. Bu metod ijtimoiy ishning shakllanishiga asos bo'lgan omillarni izchil tushunish imkonini berdi.

ijtimoiy ish maktablarining ilk rivojlanish tajribalari o'zaro solishtirildi. Shaxsiy kuzatuvimga ko'ra, turli mamlakatlarda ijtimoiy ish turlicha sharoitlarda shakllangan bo'lsa-da, umumiy omillar — urbanizatsiya, sanoatlashtirish, va xayriya harakatlarining kuchayishi — barcha hududlarda muhim rol o'ynagan. Uchinchidan, tadqiqot davomida sotsial-falsafiy tahlildan foydalanilib, ijtimoiy tizimlar rivojida gumanitar qadriyatlar, inson huquqlari tushunchasining kengayishi va jamiyatning ijtimoiy hamjihatlikka bo'lgan ehtiyoji chuqur o'rganildi. Bu esa ijtimoiy ishning faqat amaliy faoliyat emas, balki ilmiy-nazariy asosga ega bo'lgan mustaqil soha sifatida shakllanganini asoslash imkonini berdi.

3.Muhokama

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy ishning professional shakllanishi birgina xayriya an'analari bilan chegaralanmaydi. Aksincha, urbanizatsiya, gumanitar inqirozlar, sanoatlashuv va modernizatsiya jarayonlari ijtimoiy ishning institutsional rivoji uchun zarur sharoit yaratgan [3], [6]. Ayollar harakati, jamiyatning ijtimoiy adolatga bo'lgan talablari va ilmiy yondashuvlarning kuchayishi esa ijtimoiy ishni barqaror kasb sifatida shakllantirdi [2], [4].

Birinchidan, tarixiy-tahliliy metod qo'llanib, XIX–XX asrlarda yuz bergan ijtimoiy o'zgarishlar, sanoatlashtirish jarayonlari, urbanizatsiya sur'atlari va ularga bog'liq gumanitar muammolar tarixiy ketma-ketlikda o'rganildi. Bu metod ijtimoiy ishning shakllanishiga asos bo'lgan omillarni izchil tushunish imkonini berdi.

Ikkinchidan, komparativ (qiyosiy) metoddan foydalanib, Yevropa va Amerika ijtimoiy ish maktablarining ilk rivojlanish tajribalari o'zaro solishtirildi. Shaxsiy kuzatuvimga ko'ra, turli mamlakatlarda ijtimoiy ish turlicha sharoitlarda shakllangan bo'lsa-da, umumiy omillar — urbanizatsiya, sanoatlashtirish, va xayriya harakatlarining kuchayishi — barcha hududlarda muhim rol o'ynagan.

Uchinchidan, tadqiqot davomida sotsial-falsafiy tahlildan foydalanilib, ijtimoiy tizimlar rivojida gumanitar qadriyatlar, inson huquqlari tushunchasining kengayishi va jamiyatning ijtimoiy hamjihatlikka bo'lgan ehtiyoji chuqur o'rganildi. Bu esa ijtimoiy ishning faqat amaliy faoliyat emas, balki ilmiy-nazariy asosga ega bo'lgan mustaqil soha sifatida shakllanganini asoslash imkonini berdi.

4.Natijalar

1. Gumanitar inqirozlarning ta'siri

XIX asr oxiri va XX asr boshlaridagi gumanitar inqirozlar — qashshoqlik, epidemiyalar, yangi migrantlar oqimi — jamiyatda kompleks ijtimoiy xizmatlar zaruratini kuchaytirdi [3]. Jane Addamsning “Hull House” tajribasi ijtimoiy ishning amaliy modelini yaratdi va urban anklavlarda ehtiyojlarni tizimli o'rganishga asos

bo'ldi [1]. Urbanizatsiya jarayoni esa ijtimoiy ishning amaliy shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynagan. Shaharlarning tez o'sishi, uy-joy yetishmovchiligi va ishchilar sinfi paydo bo'lishi ijtimoiy muammolarni yanada ko'rinadigan qildi. Shu sababli, settlement-harakatlari va dastlabki ijtimoiy ish maktablari urban muammolarni tizimli o'rganish va hal qilishga yo'naltirilgan [2], [6]. Mening fikrimcha, aynan urbanizatsiya ijtimoiy ish amaliyotini professionalizatsiya qilish jarayonini tezlashtirgan. Modernizatsiya va davlat siyosatining ijtimoiy himoya tizimiga e'tibor qaratishi esa ijtimoiy ishning institutsional shakllanishiga turtki bo'lgan [5], [7]. Universitetlarda tashkil etilgan dastlabki ijtimoiy ish maktablari va ilmiy metodologiyalar bu kasbni faqat amaliy faoliyat emas, balki ilmiy va akademik asosga ega soha sifatida rivojlantirdi. Shaxsiy kuzatuvim shuki, bu jarayon ijtimoiy ishning bugungi kundagi professional standartlar va me'yorlar asosida rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, tadqiqot natijalariga ko'ra, ayollar harakatining roli ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Ayollar tashkil qilgan markazlar, xayriya va settlement-harakatlari jamiyatdagi muammolarni yengillashtirish bilan birga, ijtimoiy ish maktablarining shakllanishida yetakchi rol o'ynagan [4]. Shaxsiy fikrimcha, bu tajriba bugungi kundagi ijtimoiy ishning gender jihatdan ham integratsiyalashganligini ko'rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, gumanitar inqirozlar, urbanizatsiya va modernizatsiya jarayonlari ijtimoiy ishning dastlabki maktablari paydo bo'lishi va rivojlanishida asosiy tarixiy omillar bo'lgan. Shu bilan birga, menimcha, tarixiy tajribalarni o'rganish bugungi ijtimoiy ish amaliyotini yanada takomillashtirishga imkon beradi.

5.Xulosa

Ijtimoiy ish bo'yicha dastlabki maktablar murakkab ijtimoiy-iqtisodiy omillar ta'sirida vujudga kelgan. Gumanitar muammolarning keskinlashuvi, urbanizatsiya natijasidagi ijtimoiy tengsizlik, davlat siyosatining modernizatsiyasi hamdyondashuvlarning shakllanishi kasbning poydevorini mustahkamladi. Bugungi ijtimoiy ish tizimi aynan ana shu tarixiy jarayonlarning davomidir.

6.Foydalanilgan adabiyotlar

1. Addams, J. Twenty Years at Hull House. Chicago: Macmillan, 1910.
2. Addams, J. Democracy and Social Ethics. New York: Macmillan, 1902.
3. Bremner, R. From the Depths: The Discovery of Poverty in the U.S. NYU Press, 1956.
4. Richmond, M. E. Social Diagnosis. Russell Sage Foundation, 1917.
5. Chambers, D., & Wedel, K. Social Policy and Social Programs. Pearson, 2018.
6. Popple, P., & Leighninger, L. Social Work, Social Welfare, and American Society. Allyn & Bacon, 2011.
7. Healy, L. M. International Social Work. Oxford University Press, 2008.
8. Finkelman, J. The Origins of Social Work Education. Routledge, 2007.
9. Payne, M. Modern Social Work Theory. Palgrave Macmillan, 2014.
10. Dominelli, L. Social Work in a Globalizing World. Polity Press, 2010.